

דף לא

- נד. א. האם אדם קונה דבר בידו כאשר היד נתונה סמוך לקרקע תוך שלשה טפחים?
ב. האם צדי רשות הרבים כרשות הרבים לענין שבת ולענין דיני קנינים?
ג. האם משיכה קונה לגנב ברשות הרבים?

א. רש"י (כאן ובקדושין כו) כתב שפחות משלשה סמוך לקרקע אינה הגבהה. והתוס' הקשו הלא מכל מקום קונה משום שהדבר בידו ואין צורך בהגבהה (וכ"כ התוס' בב"ק כט:).

אף לדברי רש"י, מבואר בסוגיא שאם מגרר בשבת ומצרף ידו למטה מג', מתוך שהיא נחשבת מקום חשוב לענין הנחת שבת, הכי נמי לענין קנין. (ע' קרני ראם על מהרש"א; מגיני שלמה; קצוה"ח ש"א, א).

א. כדברי רש"י כתב רשב"ם (ב"ב פו.) ועוד (ע' מאירי קדושין כו. בשם רוב הפוסקים; טשו"ע חו"מ קצח, ב בשם י"א). ויש סוברים שדי בהגבהה טפח (עתוס' וש"א"ר קדושין שם; חו"מ שם). ויש מחלקים בין קנין מהפקר לקנייה מאדם אחר, ויש מחלקים בין הגבהה ביד ממש להגבהה על ידי דבר אחר.

ב. יש מהאחרונים שכתבו שגם רש"י מודה לתוס' שאם החפץ בתוך ידו, קונה בתורת יד' ללא הגבהה, ולא הצריך הגבהה אלא כאשר החפץ בולט ויוצא מצדי ידיו, או כשהוא מוגבה מכחו ואינו בתוך ידו. (עפ"י המקנה קדושין שם; נתיבות המשפט קצח, ג רסח, ב. [וע' גם בשו"ת פרי יצחק ח"א מ; חדושי הגר"ח הלוי — סוף הל' גניבה. ולפי"ז אין צורך בסברת קרני ראם הנ"ל, אלא בסמוך בגמרא מדובר כשהחפץ מונח על ידו הלכך קונה ללא הגבהה מתוך יד' וכאוויר חצרו שקונה לו]. וע"ע בשו"ת צמח צדק אה"ע דש).

ג. יש מי שכתב שבגט שהוא בעל כרחו, מודה רש"י שקונה בפחות מג' טפחים. (עפ"י מגיני שלמה). ויש חולקים. (ע' שטמ"ק; קצות החשן רסח סק"ב; חדושי הגר"ח ח"ב לה, ד).

ב. לרבי אליעזר, צדי רשות הרבים כרשות הרבים דמי והמניח שם כמניח ברשות הרבים. וחכמים חולקים ופוטרים. ואמרו בגמרא שאף רבי אליעזר לא אמר אלא לענין שבת משום שלפעמים דוחקים הרבים ונכנסים, אבל לענין קנין משיכה — קונה בצדי רה"ר מפני שאין הרבים מצויים שם.

ג. לדברי רבינא משיכה קונה לגנב ברשות הרבים. ולרב אשי — אינה קונה. (ומחלוקתם תלויה בדיוקי המשנה בב"ק).

לר"י מבעלי התוס', לא אמר רבינא אלא לענין חיוב אונסין, אבל אינו קונה שיהא שלו לגמרי. וריצב"א לא מחלק בדבר, וכתב שאביי ורבא במקום אחר נחלקו על רבינא, שאמרו שניהם שמשכה אינה קונה ברה"ר.

דף לב

- נה. האם יש חיוב מלקות במקרים דלהלן, או חיוב ממון, או שניהם גם יחד?
א. המאנס או מפתה אחת מחייבי מלקיות.
ב. החובל בחבירו.
ג. עדים שהעידו על איש פלוני שחייב ממון, והוזמו.
ד. מי שנתחייב מלקות וממון בעשיית מעשה אחד.

א. לדברי עולא, הבא על אחת מהעריות שלוקים עליהן, כגון חייבי לאוין וחייבי כריתות — אם הוא בר-קנס, כגון אונס או מפתה נערה בתולה, וכן המאנס את הבוגרת, שחייב לשלם בושת ופגם וצער — הרי זה משלם ואינו לוקה. (גזרה שוה תחת — תחת מחובל בחבירו, שמשלם ואינו לוקה). ואם אין תשלומי ממון, כגון המפתה בוגרת או נערה יתומה — לוקה.

אף בפיתוי, אם אומרת הנערה בשעה שבא עליה שאינה מוחלת הקנס — חייב לשלם. (כן מבואר בתירוץ אחד בתוס' סנהדרין עג: ד"ה במפותה. ובחזון איש קלה, לדף מב) צדד שאין לה קנס. ואם האב הרשה לפתות — הרשאתו לאו כלום היא, שלא נתנה לו תורה רשות שלא לשם קדושין, והרי זה חוטא לגביה ויש לה קנס וקנסה לאביה. (כן כתב החו"א שם).

לדברי רבי יוחנן, בכל אופן לוקה ואינו משלם (כדי רשעתו — משום רשעה אחת אתה מחייבו ולא שתי רשעיות, וסמוך לו ארבעים יכנו). מלבד אם לא התרו בו למלקות, שהואיל ואינו לוקה — משלם. וריש לקיש (לד-לה) חולק וסובר שחייבי מלקיות לעולם פטורים מן התשלומין, אפילו ללא התראה או בשגגה.

וכל זה לחכמים האומרים אין אדם לוקה ומשלם, אבל לרבי מאיר (מכות ד) — בכל אופן לוקה ומשלם. (וריש לקיש העמיד (לג): סתם משנתנו כמותו. וכן סובר רבי נחמיה בן הקנה. ערש"י ותוס' לה:).
פסק הרמב"ם (נערה א, יא) כרבי יוחנן.

ב. החובל בחבירו; אם הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה — לוקה. ואם חייב לשלם ממון — משלם ואינו לוקה. (כאשר עשה כן יעשה לו... כן ינתן בו — דבר שיש בו נתינה, ממון; וכן נאמרו בדבר דרשות נוספות — להלן לג).

א. הרמב"ם (נערה א, יא; חובל ומוזיק ד, ט) נוקט שגם בהצטרף עם החבלה לאו אחר, משלם ואינו לוקה, כגון חובל בחבירו ביום הכפורים אפילו במזיד, משלם ואינו לוקה.

ב. מדברי הגהות אשר"י (ב"ק פרק ב, טו) משמע שהחובל בחברו באופן שאינו משלם תשלומי נזק, אם התרו בו — לוקה ואינו משלם ארבעה דברים, ורק כשמשלם נזק ואינו לוקה אזי משלם ד' דברים, או כשלא התרו בו למלקות. (כן ביאר דבריו באור-שמח (סוף הל' נערה) ובמשך חכמה — משפטים כא, יט, ע"ש).

ג. יש מי שכתב על פי דברי התור"ד (בב"מ צא) שחובל בחברו [וכן עדים זוממים] שאין לו מה לשלם — לוקה. ובשו"ת אחיעזר (ח"ג פ) האריך להוכיח שאין הדין כן.

ד. החובל בעבד-כנעני שלו, אם בהכאה שאינה שוה פרוטה — לוקה, ואם בהכאה שוה פרוטה — אינו לוקה, ואעפ"י שאינו משלם, היינו משום שזוכה בכל מה שזוכה העבד, אבל בעצם חל חיוב ממון לעבד הלכך אינו לוקה. (עפ"י קצות החשן תכד ונתיבות המשפט שסג. וע' דברי יחזקאל — כד; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; בית ישי — פח).

ג. מעידים אנו את איש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז, ונמצאו זוממים — לוקים ומשלמים. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כל המשלם אינו לוקה. (דרש רבי אילעא מיתור ועשיתם לו כאשר זמם... ולא תחוס עינך... יד ביד — דבר הניתן מיד ליד, ממון; רבי אלעזר אמר: משום שאינם בני התראה, לכך אינם בני מלקות אלא משלמים ממון).

עדים זוממים שנתחייבו ממון באותה שעה שהעידו שקר — הואיל ואינם לוקים אלא משלמים מ'כאשר זמם', הכי נמי משלמים הממון האחר. (עפ"י קצות החשן לח, א; נתיבות המשפט א. וע' בחו"א קלה לדף לד) שלפי הסברא שצידד יש לפטור, ואולם כבר תבריה לגיזויה (בסק"ה). ע' בספר בית ישי — פח. וע"ע אגרות משה חו"מ ח"א יג).

ד. אנו נוקטים כדברי חכמים שאין אדם לוקה ומשלם, ולא כרבי מאיר הסובר לוקה ומשלם, (שלמד ממוציא שם רע). (ע' מכות ד). ואין עוד תנא הסובר כן. תוס'). לדברי עולא משלם ואינו לוקה ולדברי רבי יוחנן לוקה ואינו משלם, כנ"ל.

א. הלכה כרבי יוחנן (ערמב"ם חובל ד, ט ועוד). ופרשו התוס' שלפי מסקנת הסוגיא יש לומר שאף עולא לא אמר אלא בחובל בחברו, באונס ומפתה, ובעדים זוממים, שגילה בהם הכתוב שמשלם ואינו לוקה, אבל בכל התורה לוקה ואינו משלם. ויש מי שכתב שאפילו לרבי יוחנן, ממון של אדם שביד חברו והוא חייב לשלם לו, כגון בעושיק שכר שכיר — משלם ואינו לוקה. (ע' עשרה מאמרות חקור הדין א, יז. וע' במה שהקשה עליו בשו"ת חות יאיר קצג).

ב. התוס' הוכיחו שאין חילוק בין קנס לממון, בשניהם אין אדם לוקה ומשלם, לחכמים. ויש להסתפק למאן דאמר משלם ואינו לוקה, כיצד הדין בקנס כאשר הודה ונפטר, האם נחשב כמי ששילם ופטר מן המלקות או שמה חייב מלקות. ע' בספר 'קול שמחה' לקוטי הש"ס — כתובות).

דף לג

נ. א. האם שייכת התראה בעדים זוממין?

ב. וכי ינצו אנשים... — במה הכתוב מדבר?

א. רבי אלעזר אמר: עדים זוממים אינם בני התראה. ופירש רבא שאי אפשר להתרות בהם מעיקרא, כי בשעת העדות יכולים לומר שכהנו ההתראה, ולהתרותם סמוך לעדות אי אפשר — שאם כן יימנעו ולא יעידו אפילו על אמת. ואביי פירש שבעצם אפשר היה להתרות בהם לאחר העדות בתוך כדי דיבור (ורב אחא בריה דרב איקא אמר: אפשר להתרותם מעיקרא ולרמוז להם בעדיניות בסמוך לעדות) אלא לפי שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי הם רצו להרגו ללא התראה, אף הם עצמם נהרגים ללא התראה. [ואפילו העידו על כהן שהוא בן גרושה וכד', שאינם נענשים משום 'כאשר זמם' — דינם שוה, משפט אחד יהיה לכם].

בשיטה מקובצת (ב"ק עג, מובא באבני מילואים במפתחות) כתוב שבעדות בן גרושה ובן חלוצה צריך התראה. וכבר תמהו על כך מסוגיתנו.

ב. וכי ינצו אנשים — אמר רבי אלעזר: במצות שבמיתה הכתוב מדבר, שנאמר ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש. והתרו בו שאם יהרוג יהרג. אם היה אסון לאשה — לחכמים, חייב מיתה, שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב. ולרבי אינו חייב אלא ממון. ונפש — לאו דוקא אלא דמי נפש). לא היה אסון לאשה — משלם דמי ולדות לבעל, [ואף על פי שמותרה לדבר החמור (מיתה) מותרה לדבר קל (מלקות על החבלה), משלם ואינו לוקה, כאמור לעיל].

א. מבואר בגמרא בסנהדרין (עד) שאם לא ניתן להציל באחד מאבריו, הואיל והיה ניתן להרגו מדין 'רודף', פטור מממון.

ב. לתנא דבי חזקיה מתפרש הכתוב ואם אסון יהיה באחד משני אופנים; אם יהא אסון לחברו ולא לאשה. או אפשר שהכוונה לאסון באשה וכגון שנתכוין אליה. (עפ"י תוס' לה. ד"ה ומי. וע' בבאר דבריהם בשו"ת בית זבול ח"ב ג, ב).

ג. הרמב"ם (חובל ומזיק ד, ו) פסק שנתכוין להרוג את חברו והרג את האשה, הואיל והמיתה שלא במתכוין הרי זה כדבר שאין בו מיתה ומשלם דמי ולדות.

אכן, כתב הריצב"א (מובא בתוס' ל: ד"ה לא. ובעוד מקומות), שבכלל 'בת אחת' נחשב כל דבר מידי, אפילו אם אינו בא כאחד ממש. כגון: רגע פעולת הבליעה ורגע הנאתו שלאחר הבליעה. או: פעולת נגיעת סכין החותך דבר מה, עם רגע היות הדבר חתוך.

הגאון רבי עקיבא איגר (מובא בחידושו לא:): כתב לחדש, שאף קלב"מ בזמן המעשה של 'תנאי החיוב' הממוני — פוטר. היינו, אדם העושה פעולה המחייבת עונש חמור, ואותה פעולה, יש צורך שיעשנה כדי לחייבו ממון ואם לא יעשנה ייפטר מממון, אף על פי שרגע החיוב הממוני חל רק לאחר זמן — פטור, משום שחיוב המיתה פוטר את כל חיובי הממון המותנים במעשה זה שעושהו בעת חיובו מיתה. ובזה יישב דין קלב"מ באונס את הנערה, אף על פי שבעונש החמור מתחייב בהעראה, ואילו קנס אינו מתחייב אלא בגמר ביאה, אך לפי שההעראה היא תנאי בחיוב הקנס — פטור מממון, כאילו לא הערה. האחרונים האריכו לרדן בחידוש זה. (וע"ע שו"ת אחיעזר ח"א יח; בית זבול ח"ב ב; קובץ ענינים לגרא"ו — חולין קמא. וע"ע במובא להלן לד:).

ממון לזה ונפשות לזה

אם חיוב המיתה וחיוב הממון נובעים ממעשים שאינם קשורים לאדם אחד — דנו הראשונים (על פי הסוגיות בסנהדרין י וב"ק לד) אם אומרים קלב"מ. ויש בדבר שיטות שונות בראשונים וכמה חילוקי דינים. (ע' רש"י ותוס' ריש דף לא, בשם ר"ת וריב"א).

ספק קלב"מ

יש שדייקו מדברי רש"י במסכת בבא קמא (לה). שאין אומרים 'קם ליה בדרבה מיניה' כשיש ספק אם מחויב מיתה. אלא חייב בתשלומין (קובץ שיעורים פד. הוכחתו מדברי הגרעק"א — דחאה בספר הר צבי, שלא דיבר הגרעק"א אלא בחיוב מיתה דקנאים פוגעים בו, שהוא מצד המיתה בפועל — בזה אין קלב"מ בספק, משא"כ בחיוב מיתה שמוצד עיקר הדין, כיון שהחיוב הוא שפוטר ממון ולא אפשרות המיתה בפועל, הוא הדין בספק פטור מממון. ובמה שדן בקוב"ש על ספק קלב"מ בחייבי כריתות — ע"ע באילת השחר). וכן צידד ה'פרי מגדים' (בפתיחה הכוללת להלכות שבת), שהעושה בשבת מלאכה שספק לנו אם מחויב סקילה עליה — אם הזיק באותו זמן, אפשר שחייב לשלם. ואין לדמותו לחייבי מיתות שוגגין, ששם אם היתה התראה היה מתחייב מיתה, אבל בספק — אין חיוב מיתה כלל. (עוד על ספק קלב"מ — ע' חדושי הגרש"ק — ב"ק סי' ל. ובהר צבי שם דף לה).

קלב"מ בנכרי

גוי שנתחייב מיתה וממון — האם אומרים בו 'קם ליה בדרבה מיניה'? מחלוקת הראשונים. (רש"י ותוס' עירובין סב. ובבאור מחלוקתם — ע' שיעורי הגר"ח שמואלביץ זצ"ל — פסחים תשכ"ט, ב ג; תשל"ג, ג. וע"ע רעק"א גטין נג; אחיעזר ח"ג לו, ג).

דף לב

'זהא איכא בושת ופגם? — בשוטה. והא איכא צערא? — במפותה' — ועתה אין צריך להעמיד בשוטה, אלא אף בפיקחת פטור מבושת ופגם וצער, שהרי העמידו בבוגרת שהממון שלה ולא של אביה, והרי מחלה לו על תשלומיו. (עפ"י רש"י. וע' גם רמב"ם (נערה ב, י-יא); שו"ת מהרי"ק (קסז) ועוד). ורש"י פירש לפי שמפותה אין לה צער ולא הזכיר שמוחלת כמו שכתב בבושת ופגם. ואמנם היה יכול לומר גם לגבי צער אלא שהאמת קאמר).

ז'אי ממונא לקולא, שכן הותר מכללו בבית דין' — ואם תאמר, מדוע לא אמרו שהותר מכללו באב המכה את בנו ורב את תלמידו, וכן אומן המקיז דם או מצות מילה — יש לומר שבכל אלו כיון שהם לצורך תיקון שלהבא, אינם בכלל חובל, מה שאין כן עונשי בית דין שהם אלשעבר, לכך נחשבים 'חבלה' אלא שהותרה מכללה. (עפ"י קובץ שעורים לעיל אות צב).

בסגנון דומה: כל שאר הדברים הנם הכאות וחבלות לטובת הנחבל, מה שאין כן מלקות אינן אלא לתועלת אחרים, למען ישמעו וייראו, שהרי אפילו עשה תשובה גמורה אינו נפטר ממלקות, הלכך בכלל חבלה הן. (עפ"י בית ישי י.א. וע"ש לענין הכאה לאפרושי מאיסורא, אם בכלל 'חבלה' היא. וע"ע באגרות משה חו"מ ח"א ג; 'חדושי הגר"ח על הש"ס').

ובשיטה מקובצת פירש קולת 'הותר מכללו בבית דין' — ממה שלא חשו שמא יוסיף על ההכאות המחויבות ויפגע בלאו ד'פן יוסיף'. וע"ע בספר דבר אברהם (ח"ג א) שדן אם דבר שלא נאסר מעיקרא נכלל בגדר 'הותר מכללו' אם לאו, והעיר בין השאר מסוגיתנו. ועיין עוד שם (בח"ב כ, טז בהגהה), שביאר מדוע לא נקטו בגמרא הותר מכללו ברציעת עבד עברי' וושם — בניגוד לכל הנ"ל — אין הרציעה לצורך תיקון]. ופירש שלפי הדעה שרשאי אדם לחבול בעצמו, גם אם נחבל על ידי אחרים ברצונו אינו בלאו ד'פן יוסיף' ונמצא שאין כאן איסור כלל, משא"כ מלקות בית דין הנעשות שלא ברצונו).

(ע"ב) רבי יוחנן אמר: אפילו תימא אחותו נערה כאן שהתרו בו כאן שלא התרו בו. אלמא קסבר

רבי יוחנן כל היכא דאיכא ממון ומלקות ואתרו ביה, מילקא לקי ממונא לא משלם' — הקשו אחרונים, לפי מה שכתב הרמב"ם (חובל ומזיק ד, ט) שהחובל בחבירו ונתחייב לו ממון נפטר הוא מכל מלקות, גם משום לאו אחר שעשה בחבלתו, כגון שחבל ביום הכפורים — משלם ואינו לוקה, אם כן הלא האונס חייב בושת ופגם כשאר חובל בחברו, ומדוע לא ייפטר מן המלקות. (כן הקשה בהפלאה ובספר תרומת הכרי, וכן כיוון המנחת-חינוך מט, ע"ש תירוצם. וע' בספר בית ישי (פח הערה א) במה שהעיר על סברתם).

וכתב בחזון-איש (קלה) שעל כרחנו צריך לומר שהמאנס יצא מדין חובל הכללי. ובשו"ת אחיעזר (ח"א כא, ט) ביאר שלא אמר הרמב"ם שאינו לוקה אלא בלאו החובל, שהוא לאו הניתן לתשלומין, אבל משום לאו אחר כגון יום הכפורים או אחותו — לוקה, שהרי לא יתוקן על ידי התשלומין, [וכן נסתייע מדברי רבנו ירוחם (ח"ב נתיב לא). ורק לעולא אמרו בגמרא שמשלם בושת ופגם ואינו לוקה משום שלדבריו בכל מקום משלם ואינו לוקה, גם בלאו שאינו ניתן לתשלומין]. (משא ומתן נוסף ובאור שיטת הרמב"ם בחובל ביום הכפורים — ע' בחזו"א שם; הר צבי; בית ישי פח).

דף לג

'מתקיף לה אביי וניתרי בהו בתוך כדי דבור' — ואין לחוש שיחזרו מעדותם אם היא עדות אמת, כשנתרה בהם תוך כדי דבור. [ויש לומר שרבא סובר שאף בזה יש לחוש שיפרשו. וע' בהגהות מצפה איתן].

'אי סלקא דעתך עדים זוממין צריכין התראה כי לא מתרינן בהו לא קטלינן להו, מי איכא מידי דאינהו בעו קטיל בלא התראה ואינהו בעו התראה, הא בעינן ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא' — ב'קובץ שעורים' (אותיות קו-קח) פירש (עפ"י דעת הרמב"ם) שאין כאן נתינת טעם אלא הוכחה — כי גדר העונש 'כאשר זמם' לעדים זוממין שאמרה תורה, אינו כשאר ענשים הבאים על מעשה-העבירה, כי בעדים זוממים אין 'מעשה' המחייב (כמו שאמרו בסנהדרין סה), והוא הטעם לכך שאין צריך התראה, שהרי אין חיובם על מעשה מסוים עד שנצריך להתרות עליו, אלא שגזרה תורה שהעדים